

ў кантэксте сусветнай : матэрыялы XIII Міжнар. навук. канф., прысвеч. 100-годдзю БДУ і 90-годдзю з дня нарадж. чл.-кар. НАН Беларусі праф. А. А. Лойкі, Мінск, 28–29 кастр. 2021 г. / Беларус. дзярж. ун-т; рэдкал.: С. А. Важнік (гал. рэд.) [і інш.]; навук. рэд. А. І. Бельскі. – Мінск, 2021. – С. 221–224.

ФАЛЬКЛОРНА-МІФАЛАГІЧНЫЯ ЭЛЕМЕНТЫ Ў АПОВЕСЦІ УЛАДЗІМІРА КАРАТКЕВІЧА «ЛАДДЗЯ РОСПАЧЫ»

Г. Ф. Філімонава

*УА «Беларускі дзяржаўны педагагічны
ўніверсітэт імя Максіма Танка», г. Мінск*

*Навуковы кіраўнік – Т. М. Тарасова,
доктар філалагічных навук, прафесар*

Анатацыя. У артыкуле разглядаюцца фальклорна-міфалагічныя элементы ў аповесці У. Караткевіча, сувязь галоўных герояў з лёсам беларускага народа.

Ключавыя словы: Уладзімір Караткевіч; аповесць; ладдзя; шыпшына; легенды; паданні.

Няпросты лёс аповесці Уладзіміра Караткевіча «Ладдзя Роспачы» (1964), якая ўпершыню была надрукавана ў часопісе «Нёман» за 1968 год у перакладзе Васіля Сёмухі на рускую мову (цэнзары зрабілі ў тэксце 296 правак), і толькі ў 1978 г. твор выдадзены на беларускай мове [1].

Аповесць У. Караткевіча насычана глыбокімі разважаннімі над сэнсам жыцця і лёсам роднай зямлі. Пісьменнік увасобіў у творы не толькі сапраўдныя гістарычныя асобы, але і алегарычныя вобразы: цар Іван Крывавы, каралева Бона Сфорца, Рагвалод, Верасовая Жанчына, Смерць, Перавозчык, Бярозка. У. Караткевіч яшчэ з юнацтва цікавіўся легендамі і паданнямі, што існавалі на нашых землях. У аповесці «Ладдзя Роспачы» можна знайсці выразныя адсылкі да самай прыгожай і трагічнай гісторыі кахання Арфея і Эўрыдыкі як прыкладу вернасці і каштоўнасці пачуццяў чалавека. Таксама ў творы прысутнічае вобраз цара Івана Жахлівага (Крывавага), які люта караў смерцю сваіх падначаленых за дробязную правіннасць.

Але асноўная ўвага пісьменніка была засяроджана на беларускіх легендах і паданнях. Напрыклад, у вобразе Гервасія Вылівахі ярка ўвасобіліся характар і мужнасць беларускага сялянства. Гервасій Выліваха паказаны вялікім жыццялюбам, таленавітым мастаком, які не расстаецца з лютняй нават у царстве Смерці. Ён – заможны дваранін з Рагачова, прыгожы, смелы, задзіра і піяка і ...

шчыры патрыёт роднай зямлі. У. Караткевіч піша: «Жыў сабе год чатырыста назад у беларускім горадзе Рагачове небагаты, але добрага роду дваранін па прозвішчы Гервасій Выліваха... Быў ён з калена Давойнаў, з клана – Мячоў» [2].

Жыццё яму падарыла герою прыгожую знешнасць, шмат людской увагі. Гервасій жыў адным днём і любіў атрымліваць асалоду ад жыцця штохвілінна, бо не быў абдзелены жаночай увагай. Але неўзабаве ў горад прыехала Бона Сфорца, жонка Жыгімонта I Старога, яе папрасілі скіраваць Выліваху на правільны шлях. У размове з Бонай Сфорца герой сказаў, што жыццё кароткае і людзі не ўмеюць жыць: «Жыццё кароткае, як захад. Вось сонца над вадою, а вось – у Дняпры» [2]. Жыццялюб Выліваха папрасіў каралеву даць яму магчымасць паказаць ёй «белы свет». Бона Сфорца згадзілася не раздумваючы. На яе вуснах не было горкай усмешкі расчаравання, што не атрымалася перавыхаваць героя. І тут нечакана да Вылівахі прыйшла другая жанчына, вышэй за якую нікога не было на зямлі – гэта была Смерць. У. Караткевіч піша: «І вышэй за гэтую жанчыну не было нікога на зямлі. Нават Бона была ніжэй за яе. Яна прыйшла ў самы салодкі час, калі вакол камяніцы толькі-толькі збіраліся зацвісці расны ружовы глог, раскошны бружмель і жаданая, як жыццё, шыпшына» [2].

Герой быў вельмі здзіўлены з'яўленню гэтай міфічнай істоты з касою за спінай. Пісьменнік удала выкарыстаў у творы вобраз з фальклорных жанраў, каб далей паказаць прыгоды Вылівахі ўжо ў падземным царстве. Адыходзячы ў свет ценяў, Выліваха нічога не ўзяў, акрамя кветкі шыпшыны, як адзнаку той зямлі, якую яму балюча пакідаць і якая да апошніх дзён жыцця застанеца з ім: «Віншую, – сказала Смерць. – З паспяховым вас прыбыццём, гаспадар Выліваха... На зямлі я даў бы табе за гэта на гарэлку. Але тут у мяне нічога няма... Кветка... Шыпшыну? Табе?» [2]. У. Караткевіч выказаў гэтымі словамі нешта вельмі ўласнае і заповітнае. Не проста так Выліваха ўзяў гэтую кветку, яна ўвасабляе ўсе яго далейшае жыццё ў падземным царстве. Паводле старадаўняга падання, зрынуты Богам з неба Сатана задумаў зноў падняцца туды. Для гэтага ён выбраў шыпшыннік, чые прамыя ствалы з шыпамі маглі паслужыць яму лесвіцай. Але Гасподзь адгадаў яго намер і сагнуў і галінкі, і калючкі шыпшынніка.

Жыццёвы аптымізм, бадзёрасць і гумар не пакідаюць героя і ў падземным царстве. Ён іранічна гаворыць пра папа, які ў Ладдзі на стырне сядзіць, абураецца, што за перавозку ў царства памерлых, як і ў жыцці, за ўсё трэба плаціць. А вобраз Перавозчыка параўноўвае з цівуном, які пяе цудоўныя песні, напоўненыя радасцю жыцця. Кветка-шыпшына, ягоная зямля, заўсёды была з Вылівахам у царстве падземным, яна давала яму сілы, і яе яркае святло адганяла пачварных уладароў. За жыццярадаснасць сваёй натуры герой павінен паплаціцца перад Смерцю рознымі пакараннямі. Але перад тым, як пазбавіць сваю ахвяру забыцця, Смерць вырашыла прынізіць і зняважыць яе, сцвердзіць марнасць чалавечага жыцця. Першае, што яна зрабіла, гэта пасадзіла ў Ладдзю

побач з Вылівахам Бязозку, дзяўчыну, што была вельмі падобная на адзіную жанчыну, якую ён некалі больш за ўсё кахаў і якая не аднеслася паблажліва да яго маленняў. Смерць зладна прамаўляе горкія і балючыя словы: «Я ведаю цану ўсім вам. Мужчыны подлы народ, але няма нікога падлейшага за жанчын...» [2]. Словы гэтыя былі сказаны тады, калі яна згуляла з Вылівахам у шахматы на ягонае жыццё і выйграла партыю. Выліваха ведаў, што ў Смерці нельга выйграць. І тым не менш гуляў з ёю. Жыццё таксама гульня, як лічыў герой. І ён хацеў прадоўжыць хоць на нейкі час сваё існаванне. Смерць здзекліва насміхаецца з чалавечага роду, у якім, на яе думку, гатовы кожны, кінуўшы ўсіх астатніх, ратавацца: «Выліваха, дзе сэнс у тваіх учынках?.. А ты што думала, я – абак? Чалавек – быдла непаслядоўнае. Таму ён і не быдла [2].

Аднак Выліваха адмовіўся гуляць на кветку, што ўвасабляла родную зямлю. Аказваецца, Смерць не ўсемагутная, нязломным з'яўляецца людскі дух. Смерць прапануе Выліваху згуляць на дваццаць гадоў жыцця ўсіх тых людзей, якія прыйшлі да яе разам з ім, і герой згаджаецца, бо хоча выратаваць іх і сябе. Прага да жыцця кіруе ўсімі думкамі Вылівахі: «Рабі нечаканае, рабі, як не бывае, рабі, як не робіць ніхто, – і тады пераможаш...». Смерць на гэты раз «не магла адолець толькі аднаго: боскай непаслядоўнасці чалавечай думкі» [2]. Галоўны герой разам з Бязозкай, са сваімі новымі сябрамі вяртаецца на зямлю. Нельга перамагчы чалавека, нельга перамагчы народ: «Такое ўпартае, такое моцнае жыццё. Прыдушанае – гэта жыццё [2].

У вобразе Гервасія Вылівахі У. Караткевіч увасобіў духоўны і маральны характар кожнага беларуса, жывы народны дух, непакорлівы, невынішчальны і стойкі ў любых нягодах. Нават у падземным царстве Гервасій жыве рэальнымі зямнымі інтарэсамі, глядзіць на ўсё аптымістычна. Выліваха адчувае сваю перавагу над ценямі падземнага царства Смерці: «Вышэй нос, хлопцы! – крыкнуў Выліваха. – Яны вып'юць. Я іх ведаю» [2].

Твор прасякнуты глыбокім роздумам пісьменніка над сутнасцю жыцця і лёсам роднай зямлі, над праблемай выбару чалавекам свайго шляху на зямлі. «Ладдзя Роспачы» – гэта ўвасабленне Беларусі, якая, пераадольваючы змрок забыцця, бяспамяцтва і жахі апраметнай, уваскрасае і адраджаецца. Пра аповесць У. Караткевіч казаў: «Гэта «найбольш удалая спроба даць абагульнены характар беларуса, якому і чорт не брат, якога і смерць не палохае, які больш за ўсё любіць Радзіму, жыццё і весялосць і ні пры якіх абставінах не ўступіць у барацьбе за іх»» [3, с. 42]. Ад смерці і знікнення яе ратуе Гервасій Выліваха – жыццялюб, бунтар, унутрана свабодны чалавек і шчыры патрыёт роднай зямлі. Уладзімір Караткевіч сцвярджае, што любоў, цяпленне, смех і гумар дазволілі беларускаму народу выстаяць у самых неспрыяльных умовах: рэвалюцыях, войнах, прыродных катастрофах. Апіраючыся на фальклорна-міфалагічныя легенды, пісьменнік увасобіў у аповесці «Ладдзя Роспачы» думкі пра трагічны лёс роднага

краю, пра сутнасць жыцця, дасканала раскрыў народную мару пра справядлівае грамадства.

Бібліяграфічны спіс:

1. Караткевіч, У. Летапіс жыцця і творчасці / У. Караткевіч // [Электронны ресурс]. – Режим доступу: <https://karatkevi.ch/bio/letapis.html>. – Дата доступу: 24.03.2023.

2. Караткевіч, У. Ладдзя Роспачы / У. Караткевіч // [Электронны ресурс]. – Режим доступу: https://knihi.com/Uladzimir_Karatkievic/Laddzia_ropasy.html. – Дата доступу: 25.03.2023.

3. Караткевіч, У. С. Збор твораў. У 25 т. Т. 1. Паэзія, 1950—1960 / У.С. Караткевіч; прадм., падрыхт. тэкстаў і камент. А. Вераб'я; рэд. тома В. Рагойша. – Мінск : Маст. літ., 2012. – 533 с.

«ЛАДДЗЯ РОСПАЧЫ» У. КАРАТКЕВІЧА: ЖАНРАВАЯ СПЕЦЫФІКА

М. Г. Ясінская

УА «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка», г. Мінск

*Навуковы кіраўнік – Н. В. Заяц,
кандыдат філалагічных навук, дацэнт*

Анотацыя. Даследуецца жанравая прырода твора У. Караткевіча «Ладдзя Роспачы». Выяўляюцца жанравыя рысы легенды, філасофскай аповесці і навелы, разглядаецца спецыфіка іх спалучэння ў творы.

Ключавыя словы: У. Караткевіч; жанр; легенда; філасофская аповесць; навела.

У сучасным літаратуразнаўстве актуальнай застаецца праблема жанравай атрыбуцыі мастацкага тэксту. Так, напрыклад, няма агульнага меркавання наконт жанравай прыналежнасці «Ладдзі Роспачы» У. Караткевіча. Сам аўтар адзначаў, «што піша навелу аб адным сярэдневяковым беларускім «зламірозе», які любіў жыццё, што атрымліваецца «дзікая, але своеасаблівая мешаніна з »Дэкамерона», Рабле, французскіх фаблё і беларускіх не вельмі прыстойных казак» [2]. Паводле задумы пісьменніка, гэта навела, хаця ў гісторыю літаратуры «Ладдзя Роспачы» ўвайшла як аповесць (у 5 томе 25-томнага Збору